

Rakonczai János: Globális környezeti problémák. – Lazi Könyvkiadó, Szeged 2003., 191 oldal.

A világunkat és annak társadalmi-gazdasági berendezkedését gyökeresen átalakító globalizációról és a folyamat hatásairól szóló jó könyvet írni a területiséget, lokális jellegzetességeket, regionális különbségeket szem előtt tartó földrajzi szemlélet nélkül igazából nem lehet. Ugyanez vonatkozik a Föld egészét érintő környezeti problémákra is. Ennek ellenére a friss hazai geográfiai művek között – ki tudja, miért – nem túl gyakran találkozhatunk efféle munkákkal. RAKONCZAI J. globális környezeti problémákról szóló kötete egyike a ritka kivételeknek, amely közérthetően, a legújabb szakirodalomra támaszkodva tájékoztatja az olvasót a környezetünkkel kapcsolatos legfontosabb kérdésekről.

A könyv két fő részre tagozódik. Az első részben röviden, de nem elnagyoltan ismerkedhetünk meg a globalizáció folyamatával, összetevőivel, területeivel és szereplőivel, valamint a világ-gazdaságra gyakorolt hatásaival. Mivel maga a globalizáció sem ma kezdődött el, úgy az emberi hatásokra bekövetkező, globális szintű környezeti problémák is már régebben jelentkeztek. Érthető tehát, hogy ezekre a problémákra már korábban fölfigyeltek. Egy rövid fejezet foglalkozik a globális környezeti gondolkodás előzményeivel, majd a következő fejezet az 1970-es évekig fölismert, globális szinten jelentkező környezeti problémákat (népességnövekedés, megújuló és nem megújuló természeti erőforrások problematikája, környezetszennyezés) mutatja be.

A 20. sz. második felében már világossá vált, hogy a fölismert globális környezeti veszélyek egymással és az emberi társadalom gazdasági-politikai életével összefüggő rendszert alkotnak, így hatásukat is együttesen fejtik ki. Ekkor, a 70-es években láttak napvilágot a problémák méretét fölmérő, és hatásának mértékét és irányát megbecslő gondolkodási és számítógépes világmodellek, amelyeket a 4. fejezet összegez.

A globális modellezéseket a 80-as években a problémák tudományos alapokon nyugvó regisztrálása követte, amelynek során nyilvánvalóvá vált, hogy a globális problémák jelentős részében az egyenlőtlen fejlődés jelenti a fő veszélyt. Számos olyan új gond is fölbukkant, amelyeket eddig nem ismertek föl vagy nem tulajdonítottak nekik túl nagy jelentőséget. Az új világproblémákat és a korábbi veszélyek új szempontú megközelítését (népességnövekedés új aspektusai, a városi népesség problémája, az AIDS világméretű elterjedése, az adósságválság, az öt részre szakadó világ, katonai konfliktusok és veszélyek, összefonódó válságok) különálló fejezet tárgyalja, amelynek végén a szerző megállapítja, hogy a sokrétű és összetett problémák fő mozgatórugóját a szegénység – és az egyenlőtlen fejlődés – jelenti. A globális környezeti gondok pedig lényegében a rohamosan növekvő népesség által indukált termelésnövekedési kényszer és az ezzel szemben álló véges számú természeti erőforrások konfliktusából erednek.

A következő fejezet a globális környezeti gondolkodás és a globális környezeti politika történetével, fejlődésével foglalkozik. Végigköveti a környezetvédelem globális politikai sikereit, kudarcait, egyezményeit az 1973-as stockholmi konferenciától a fenntartható fejlődés ideológiájáig, majd az ennek szellemében rendezett 1992-es riói és a 2002-es johannesburgi konferencia eredményeit és konzekvenciáit ismerteti. A fejezet végén – nagyon helyesen – megkérdőjelezi a fenntartható fejlődés gondolatának tarthatóságát. Az első részt a Gaia hipotézisről írt kellőképpen rövid fejezet zárja.

A második rész konkrétan a globális környezeti kérdésekkel foglalkozik. A légkör összetételének, időbeli változásának rövid ismertetése után a légkört érintő egyik legfontosabb problémával, a globális fölmelegedéssel, az éghajlatváltozás (is) okozta sivatagosodással, az El Nino jelenséggel, a jeges területeket érintő változásokkal ismerteti meg. Az éghajlatváltozás szorosan összefügg a légkörbe került üvegházhatású gázok koncentrációjának növekedésével, az e kérdésben forradalmi változást hozó Kiotói Jegyzőkönyv (és az ahhoz való hozzáállás) érthetően megkülönböztetett figyelmet kap a könyvben is. A légkört érintő globális problémák közül a továbbiakban az ózon problémáról, és következményeiről, végül pedig a savas esők hatásairól olvashatunk.

A következő fejezet a globális vízproblémákról szól. Elején a világtengert érintő változásokról, az óceánok elszennyeződéséről, élővilágának pusztulásáról, a halászat drasztikus méreteiről és következményeiről, majd a tengeri környezettel kapcsolatos legfontosabb nemzetközi szerződésekről tájékoztat. Az édesvizek környezeti problémáit (globális /kommunális, mezőgazdasági, ipari/ vízfölhasználás növekedése, egyenlőtlenségei, a vízkészletek területi megoszlása, vízszennyezés, kritikus vízfelhasználású területek, vízkonfliktusok és háborúk, nagyvárosok vízellátása, árvizek problémája) a tengereknél jóval terjedelmesebben tárgyalja a fejezet, nagyságukat néhány igen jól megválasztott esettanulmánnyal (pl. Aral-tó) támasztja alá, érzékeltetve egyben a problémák összetettségét, sokrétűségét is.

A léghőmérséklet és a vizeket, mint környezeti elemeket érintő globális problémák után a könyv az atomenergia, az erdőirtások és a hulladékok, tehát az ember speciális tevékenységeiből adódó globális problémákat tárgyalja.

Az egyes globális környezeti problémák fontosabb hazai bemutatását külön fejezet tartalmazza, amely elsősorban a szárazodás, a talajvízszint csökkenése, a bioszféra degradációja, a Tisza vízgyűjtőjét érintő árvizek, a savas esők és a talajerózió formájában jelentkezik. A kötetet a globális környezeti kérdésekhez kapcsolódó linkajánló, összegző gondolatok, valamint a fölhasznált szakirodalom jegyzéke zárja.

A könyv stílusa élvezetes, nagyon könnyen érthető. A lényegre és az összefüggések föltárására törekszik. Számos táblázat és ábra segíti a szöveg alaposabb megértését, ill. támasztja alá adatokkal a leírtakat. Az ábrák kivitelezése szép, pontos, csupán egy-két esetben találkozhatunk értelmetlen nehézségekkel – pontosabban hiányosságokkal. A fekete-fehér ábrákat néhány színes térkép, grafikon, valamint kiváló minőségű fényképfelvételek egészítik ki. A könyv mind kivitelezésében, mind pedig tartalmában kiemelkedően színvonalas munka, amelynek minden fejezetét a földrajzi szemlélet hatja át. Egyetemi hallgatók, oktatók, a rokontudományok képviselői ill. a téma iránt érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatják.

Az ilyen típusú, mindenki számára emészthető, de tudományos igényességgel megírt kötetek remélhetőleg hozzásegítik majd a hazai geográfiát létjogosultságának széles(ebb) körben való elfogadásához.

CSUTÁK MÁTÉ